

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДІТЕЙ

БАНДУРКА Ірина Олександрівна - кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права і кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ, майор міліції

В статті уделено внимание проблеме определения предмета преступления против детей. Проведен анализ состояния совершения преступлений как против детей, так и при их участии. Исследованы понятия предмета преступления, его признаков и места в составе преступления.

Ключові слова: дитина; злочин; кримінально – правовий захист; предмет злочину; склад злочину.

У світлі останніх подій у нашій країні, кримінально – правовий захист прав та свобод дитини є необхідною складовою для подальшого розвитку правової, соціальної держави. Звичайно, що для чіткої та результативної дії механізму кримінально – правового захисту, необхідний міцний теоретичний фундамент. Саме тому виникає необхідність дослідження та вдосконалення питання предмету злочинів проти дітей.

Даною темою займалися такі вчені, як: О.М. Бандурка, Б.С. Нікіфоров, М.І.Мельник, А.А. Музика, І.Я. Козаченко, О.М. Трайнін та інші.

Предмет злочину характерний не для кожного кримінального провадження, а наявний лише тоді, коли злочинне посягання пов'язане з впливом, дією на матеріальний предмет зовнішнього світу чи на інтелектуальну цінність. Під предметом злочину розуміють речі чи інші предмети зовнішнього світу, а також інтелектуальні цінності, впливаючи на які, злочинець посягає на об'єкт злочину і вчиняє тим самим кримінально-каране діяння. Так, при вбивстві злочинець

посягає на життя людини, при крадіжці на майно, гроші, цінні папери, при вчиненні хуліганства на громадський порядок і т. ін.

Можна стверджувати, що предмет злочину є матеріальним вираженням об'єкта злочинного посягання.

Предмет злочину це є те, на що безпосередньо спрямоване кримінальне посягання (напр. шляхи сполучення, засоби зв'язку і т.п. при диверсії)[1].

В.Я. Тацій до предмету злочину відносить тільки певні речі, а не будь-які цінності, а оскільки предметом злочину можуть виступати лише певні речі, він завжди є речовою (матеріальною) ознакою злочину. В описі того чи іншого злочину найчастіше вказується саме на певні речі, точніше, на їх ознаки та властивості. Наприклад, у законодавстві серед ознак злочинів, відповідальність за які передбачені ст. 185-187 Кримінального кодексу України (крадіжка, грабіж та розбій), зазначається, що предметом злочину є тільки майно. Оскільки, як вважає В.Я. Тацій, предметом злочину можуть виступати лише певні речі, які називаються в законі, то предмет злочину є необхідною ознакою складу злочину. Та за ст. 246 КК, предметом незаконної порубки лісу може бути тільки ліс на корені [2].

Але аналіз чинного кримінального законодавства в частині ознак предмета злочину свідчить, що ті чи інші речі й цінності найчастіше виділяються законодавцем як предмет з урахуванням особливого правового режиму, пов'язаного з їх корисним або

шкідливими властивостями, а також його соціального призначення. Так у злочині, передбаченому ст. 387 (розголошення даних досудового слідства або дізнання) КК України предметом злочину буде інформація обмеженого користування, а предметом злочину в ст. 231 КК – незаконне збирання з метою використання відомостей, що становлять комерційну таємницю, буде комерційна таємниця. Фізична недоторканість дитини є предметом злочинів, передбачених низкою норм Кримінального кодексу України.

Предмет злочину є важливою ознакою кримінального правопорушення при його кваліфікації як злочинного діяння взагалі, особливої ролі він набуває при визначенні змісту злочину проти неповнолітніх та за участю неповнолітніх. Необхідно чітко розмежовувати злочини проти неповнолітнього і злочин, у якому неповнолітній виступає потерпілим.

«Злочин, у якому потерпілим виступає неповнолітній, може бути охарактеризований з кримінологічної точки зору як будь-яке реально вчинене суспільно небезпечне діяння, у результаті якого неповнолітньому причинена фізична, майнова або моральна шкода, а також з позицій кримінального права як діяння, законодавчо визначений склад якого передбачає неповноліття потерпілого в якості однієї з ознак, при цьому воно може бути вказано у якості ознаки основного або кваліфікованого складу злочину. Співвідношення злочинів проти неповнолітнього і злочинів, у яких він виступає як потерпілий, доцільно розглядати як співвідношення частини і цілого: у всякому злочині проти неповнолітнього він виступає як потерпілий, але не всякий злочин, в якому потерпілим виступає неповнолітній, є злочином проти нього. До злочинів проти неповнолітніх слід відносити лише ті посягання, у яких вік потерпілого віднесений до конститутивних ознак складу злочину» [3].

При вчиненні крадіжки із квартири матеріальний збиток може бути завданий і дитині (неповнолітньому) як члену сім'ї, але такий злочин не буде вважатися злочином проти неповнолітнього, хоч він і може бути визнаний потерпілим у кримінальному правовідношенні.

Здійснюючи кримінально-правову охорону дитинства, держава в особі її уповноважених органів, застосовує кримінальне законодавство у випадках кримінальних посягань на права і свободи дітей. Як видно із результатів діяльності органів прокуратури по захисту прав і свобод дітей, порушення їх, зокрема в Харківській області, має поширений характер.

Органами прокуратури Харківської області у 2014 році було проведено ряд результативних перевірок з питань додержання вимог законодавства щодо забезпечення житлом дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, про працю та працевлаштування неповнолітніх, про попередження насильства в сім'ї, злочинності та правопорушень серед неповнолітніх, а також при використанні бюджетних коштів, виділених на соціальне забезпечення дітей у закладах освіти та охорони здоров'я при проведенні закупівлі товарів, робіт і послуг. За матеріалами перевірок по фактах порушення прав дітей порушено 49 кримінальних проваджень.

Кримінальна відповідальність за допущенні правопорушення у сфері забезпечення прав і свобод дітей може бути тільки при наявності об'єкта злочину, а для правильної кваліфікації ознак злочину необхідно враховувати і предмет злочину.

За результатами прокурорських перевірок у сфері обслуговування дітей (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист) у 2014 році розпочато 28 кримінальних проваджень, внесено 487 подань, за результатами розгляду яких до відповідальності притягнуто 485 посадових осіб органів державної виконавчої влади. На користь дітей відшкодовано 774 тис. грн. аліментів, стипендій, соціальної допомоги тощо, захищено права 1090 дітей.

У кожному випадку вчинення злочину проти дітей для правильної кваліфікації постає питання про визначення предмету злочину, тобто визначення матеріальних речей, предметів чи інтелектуальних цінностей, у зв'язку чи з приводу яких вчинено злочин.

Вчення про предмет у кримінальному праві є актуальним як з теоретичних міркувань, так і з практичної реалізації засобів

кримінально-правової охорони дитинства. В основному питання постають навколо визначення та законодавчого закріплення категорії «предмет злочину», необхідності його встановлення у правозастосовній діяльності чи у процесі наукового тлумачення норм кримінального права.

Етимологічно слово «предмет» означає будь-яке конкретне матеріальне явище, що сприймається органами чуття [4; с.1104].

У Кримінальному кодексі України термін «предмет» вживається у 48 статтях, – наприклад, «предмети контрабанди» (ст. 201 КК), «предмети, що знаходяться в місці поховання або на трупі» (ст. 297 КК), «предмети технічного постачання» (ст. 413 КК), «предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення» (ст. 414 КК). Іноді законодавець використовує термін «об'єкт» з метою позначення певного предмета злочину (зокрема, «об'єкти, на яких виготовляються, зберігаються, використовуються або якими транспортуються радіоактивні, хімічні, біологічні чи вибухонебезпечні матеріали, речовини, предмети» – ст. 261 КК) [5].

У злочинах проти дитинства мало в яких нормах Кримінального законодавства вказаний предмет злочину, а тому без чіткого теоретичного підґрунтя досить важливо його визначити. Саме для цього і виникає потреба у теоретичному аналізі категорії предмету злочину.

У науковій літературі існують різні думки, щодо визначення предмету злочину.

Так, на думку Р.Р. Галіакбарова, предметом злочину визнаються всі матеріальні речі зовнішнього світу, на які безпосередньо спрямовані дії винного при посяганні на об'єкт. Предметом злочину зазвичай виступають будь-які речі матеріального світу, з визначеними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу злочину. До предметів злочину належать речі, цінності, товари тощо [6; с. 137].

П.Л. Фріс визначає предмет злочину як об'єкти зовнішнього світу, через які (шляхом дії на які) вчиняється посягання на об'єкт злочину [7].

Предмет – це речі (фізичні утворення) матеріального світу, з приводу яких чи у

зв'язку з якими вчиняється злочин – відзначає М.І. Мельник [8; с. 84].

Як бачимо, окремі науковці визначають предмет, як річ матеріального світу. Матеріальні цінності – це різновид майна, реальні речі, об'єкти цивільних прав (будинки, споруди, обладнання, сировина, матеріали, вироблена продукція, транспортні засоби, предмети особистого користування, домашнього господарства, продуктивна і робоча худоба, земельні ділянки, господарський інвентар, інше майно споживчого і виробничого призначення).

Проте, аналізуючи окремі норми Кримінального кодексу України, потрібно зазначити, що ряд складів злочинів ніяк не можуть підпадати під категорію матеріальних цінностей. Зокрема, це стосується різного роду інформації, наприклад відомості, що становлять державну таємницю при вчиненні державної зради у формі шпигунства (ч. 1 ст. 111 КК України), шпигунстві (ч. 1-ст. 114 КК України) та інше.

У зв'язки з цим А.М. Ришелюк визначає предмет злочину як матеріальний предмет або нематеріальний об'єкт, що має інтелектуальну чи майнову цінність, з приводу якого або шляхом дії щодо якого вчиняється злочин. Апелюючи даному визначенню, необхідно сказати, що у діючому кримінальному законодавстві є злочини, що пов'язані з обігом інформації, проте наявність інтелектуальної цінності яких досить проблемно визначити. Це стосується таких злочинів, як: розголошення інформації про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 132 КК України), незаконного розголошення лікарської таємниці (ст. 145 КК України), розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) (ст. 168 КК України) тощо.

Аналізуючи наведені вище визначення предмету злочину, автор дійшов до висновку, що предмет злочину – це речі матеріального світу або нематеріальні об'єкти, властивості яких обумовлюють у конкретному діянні особи наявність або відсутність ознак конкретного злочину.

Для визначення місця предмета злочину у системі складу злочину необхідно дослідити його ознаки.

Загальними ознаками предмета злочину, що визнані наукою кримінального права та які розвивають його зміст, виступають соціальні; фізичні; юридичні ознаки. Деякі вчені до обов'язкових, властивих будь-якому предмету злочину, відносять лише дві останні, виходячи з того, що соціальна та інші спеціальні ознаки розкривають зміст окремих видів предметів і що, у зв'язку з цим, вони властиві не всім предметам. На наш погляд, соціальна ознака предмета злочину обумовлюється суспільними відносинами, у сфері яких залучені відповідні предмети. І в цьому сенсі вона властива будь-якому предмету. Залежно від того, у площині яких суспільних відносин знаходиться предмет, можна говорити і про ознаки, що відбивають його специфіку в цих відносинах [9; с. 273].

Фізичні ознаки предмета злочину відображають його природні властивості. До них, зокрема, належать: матеріальність, кількість, якість, форма, стан, структура. Предметом злочину є матеріальні цінності, тобто такі, що можуть фіксуватися органами чуття людини або спеціальними технічними засобами [10; с. 110].

Юридичні ознаки предмета злочину характеризують його в кримінально-правовому аспекті. Це такі ознаки, як: 1) наявність злочинного діяння, вчиненого з приводу відповідних матеріальних цінностей та шляхом безпосереднього впливу на них (або без такого впливу); 2) наявність мети впливу на бажаний для винуватого предмет; 3) форма законодавчого визначення (як саме – безпосередньо чи опосередковано предмет злочину визначений у кримінально-правовій нормі); 4) факультативність (предмет не є обов'язковим для всіх складів злочинів) та 5) «підпорядкованість» предмета об'єкту злочину [10; с. 116].

Таким чином, властивості і ознаки предмета злочину мають значення для багатьох інститутів кримінального права: для з'ясування і конкретизації об'єкта посягання, вирішення питань про притягнення особи до кримінальної відповідальності, кваліфікації діяння і призначення покарання. Деякі теоретичні та практичні завдання не можуть бути вирішені чи їх рішення значно ускладнюється через недостатнє дослі-

дження проблеми предмета злочину, його зв'язку з іншими ознаками складу злочину, вагомості предмета злочину для підстав кримінальної відповідальності і кваліфікації діяння. Практичне значення предмета злочину полягає у тому, що для багатьох складів злочину предмет є однією з головних, обов'язкових ознак [11; с. 170].

За значенням для кваліфікації ознаки предмета злочину поділяються на такі: а) обов'язкові (фізичні, соціальні чи юридичні властивості матеріальних цінностей, що є необхідними (обов'язковими) для встановлення конкретного предмета злочину); б) факультативні (другорядні (допоміжні) властивості матеріальних цінностей, що використовуються для встановлення предмета злочину).

За способом висвітлення предмета у кримінальному законі ознаки предметів поділяються на: а) конкретизовані (ті ознаки, що виділяють окремі матеріальні цінності з групи однорідних предметів); б) оціночні (невизначені (неконкретизовані) у законі властивості (ознаки) предмета злочину, зміст яких встановлюється у процесі правозастосування, на підставі конкретних обставин справи).

Слід мати на увазі, що предмет злочину як самостійна ознака злочину завжди існує поряд з об'єктом. Саме об'єкт і предмет у сукупності утворюють самостійний елемент складу злочину. Однак, якщо об'єкт злочину є обов'язковою ознакою складу злочину, то предмет – факультативною. Предмет відрізняється від об'єкта ще й тим, що йому не завжди завдають шкоди. Якщо шкода, завдана об'єкту, завжди має соціальний характер, то предмету злочину внаслідок суспільне небезпечного посягання насамперед завдається фізичної шкоди, яка викликає певні негативні соціальні зміни в об'єкті. Шкода предмету як матеріальній речі завдається, коли злочин здійснюється шляхом його знищення, пошкодження чи змінення.

Теоретичні знання про предмет злочину мають значення при вирішенні питання про розташування окремих статей в Особливій частині КК України відповідно до об'єктів посягання; для відмежування його від предмета суспільних відносин і потерпі-

АНОТАЦІЯ

У статті приділено увагу проблемі визначення предмета злочинів проти дітей. Проаналізований стан вчинення злочинів як проти дітей так і за їх участі. Досліджено визначення поняття предмету злочину, його ознаки та місце у складі злочину.

SUMMARY

In the article given attention to the problem definition of the subject crimes against children. The analysis of states committing crimes against the children and with their participation. Investigated concepts of subject crime, its features and place in a part of the crime.

лого, знарядь і засобів вчинення злочину, від місця вчинення злочину; при здійсненні кримінально-правової кваліфікації та вирішенні питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності (у випадках встановлення предмета злочину, який нерідко у правозастосовній діяльності тлумачиться по-різному). Правильне вирішення цих питань у матеріальному праві зумовлює прикладне значення предмета злочину: у кримінальному процесі – зокрема, при визнанні предмета злочину речовим доказом та у процесі доказування в кримінальній справі, для вирішення питання про речові докази; в криміналістиці – при ідентифікації та групуванні предметів злочинів, вивченні механізму вчинення злочину; у кримінології – для кримінологічної характеристики певних злочинів, встановлення причин та умов їх вчинення і вироблення адекватних заходів запобігання таким злочинам. Дослідження предмета злочину значною мірою впливає на розвиток вчення про об'єкт і склад злочину в цілому.

Література

1. Большой юридический словарь. М. Инфра – М. 1999 ст. 530.
2. Див. дет. Юридична енциклопедія в 6 т. Київ. Вид. «Українська енциклопедія». 2003 т.5 ст. 59-60.
3. Преступления против несовершеннолетних. www.tverlib.ru/-tatiana/284.doc.
4. Великий тлумачний словник сучас-

ної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. – С. 1104

5. Кримінальний кодекс України. Офіційний текст. – К. : Право, 2003. – 176 с.

6. Галиакбаров Р.Р. Уголовное право Российской Федерации. Общая часть/ Р.Р. Галиакбаров. – Краснодар, КГАУ, 1997. – 405 с.

7. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / П.Л. Фріс – К.: Атіка, 2004. – 488 с.

8. Мельник М.І. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник. (Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько та ін.). Вид. 3-тє, переробл. та допов./ За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – К.: Юридична думка, 2004.- 352 с.

9. Дзюба Ю.П. Предмет злочину як ознака складу злочину: методологічні аспекти дослідження / Ю.П. Дзюба // Вісник Академії адвокатури України. – 1(14) 2009. – С. 273 – 274

10. Музика А.А. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монографія / А. А. Музика, Є. В. Лашук. – К. : ПАЛИВО-ДА А. В., 2011. – 192 с.

11. Коржанський М.Й. Кримінальне право і законодавство України. Частина Загальна. Курс лекцій / За ред. М. Й. Коржанського. – К.: Атіка, 2001. – 432 с.